

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

2019

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2½

Bammbiri ìlì ì na masiatari a 24.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Ni humbelwa uri ni vhale siatari ili nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni songo vhuya na edzisa u vhala bammbiri lothe. Tolani thebulu ya zwi re ngomu kha siatari la 4 ni swaye nomboro dza mbudziso dzo vhudzishwaho kha zwibveledzwa zwe na guda uno iwaha. Nga murahu ha izwo, vhalani mbudziso idzo ni nange dzine na tama u dzi fhindula.

3. Bammbiri heli li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Vhurendi (30)
 KHETHEKANYO YA B: Folukulo KANA Nganea (25)
 KHETHEKANYO YA C: Dirama (25)

4. Fhindulani MBUDZISO THANU dzo fhelela: THARU kha KHETHEKANYO YA A, NTHIHI kha KHETHEKANYO YA B na NTHIHI kha KHETHEKANYO YA C nga ndila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

VHURENDI HO RANDELWAHO – Fhindulani mbudziso MBILI.
 VHURENDI VHU SONGO VHONWAHO – Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE.

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKULO

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

5. KUNANGELWE KWA PHINDULO KHA KHETHEKANYO YA B (NGANEA/FOLUKULO) NA YA C (DIRAMA):

- Fhindulani mbudziso FHEDZI dza kha nganea/folukulo na kha dirama dze na guda.
- Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA C. Arali na fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA C.
- Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.

6. VHULAPFU HA PHINDULO

- Mbudziso ndapfu ya Vhurendi i tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 250 u ya kha a 300.
- Mbudziso ndapfu dza khethekanyo ya Nganea/Folukulo, na ya Dirama dzi tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 400 u ya kha a 450.
- Vhulapfu ha phindulo dza mbudziso pfufhi vhu tea u langwa nga maraga dzo nekedzwaho/avhelwaho. Phindulo dza vhalingiwa dzi tea u pfufhifhadzwa dza dovha dza livhanywa.

7. Tevhedzani ndaela dzo nekedzwaho mathomoni a KHETHEKANYO INWE na INWE nga vhuronwane.

8. Nomborani phindulo dza kokotolo maelana na mutevhe wa u nombora wo shumiswaho kha ili bammbiri la mbudziso.

9. Thomani KHETHEKANYO INWE na INWE kha siatari LISWA.

10. Ndangatshifhinga yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 40

KHETHEKANYO YA B: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 55

KHETHEKANYO YA C: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 55

11. Nwalani nga vhudele, nahone zwi vhaleaho.

THEBULU YA ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

Vhurendi ho randelwaho: Fhindulani mbudziso MBILI DZINWE na DZINWE.

NOMBORO YA MBUDZISO	MBUDZISO	MARAGA	NOMBORO YA SIATARI
1. 'Mulondo wa lufu'	Mbudziso ndapfu	10	6
2. 'Ri bva kule'	Mbudziso pfufhi	10	7
3. 'Lo tsha!'	Mbudziso pfufhi	10	8
4. 'Ramaremisa'	Mbudziso pfufhi	10	9

NA

Vhurendi vhu songo vhonwaho: Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE

5. 'Tshelede'	Mbudziso pfufhi	10	10
---------------	-----------------	----	----

*PFESANI: Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni tea u fhindula MBUDZISO PFUFHI u bva kha KHETHEKANYO YA C.
Kha KHETHEKANYO YA B na KHETHEKANYO YA C, fhindulani mbudziso nthihi-nthihi u bva kha KHETHEKANYO inwe na inwe.

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKULO

Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha nganea/folukulo yo randelwaho.

6. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso ndapfu	25	11
7. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso pfufhi	25	11
8. <i>Isha la mitodzi</i>	Mbudziso ndapfu	25	13
9. <i>Isha la mitodzi</i>	Mbudziso pfufhi	25	13

KANA

FOLUKULO: Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha FOLUKULO yo randelwaho.

10. <i>Khuvhanganyo ya folukulo</i>	Mbudziso ndapfu	25	15
11. <i>Khuvhanganyo ya folukulo</i>	Mbudziso pfufhi	25	16

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI fhedzi u bva kha dirama dzo randelwaho.

12. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso ndapfu	25	19
13. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso pfufhi	25	19
14. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso ndapfu	25	22
15. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso pfufhi	25	22

*PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI.
A ni lavhelelwi u fhindula mbudziso MBILI ndapfu kana mbudziso MBILI pfufhi.

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Shumisani uyu mutevhe wa u sedzulusa uri ni vhe na vhuṭanzi ha uri no fhindula tshivhalo tsho teaho tsha mbudziso nga u vhea luswayo afho ho teaho:

KHETHEKANYO YA	NOMBORO DZA MBUDZISO	TSHIVHALO TSHA MBUDZISO DZO TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO (✓)
A: VHURENDI (Vhurendi ho randelwaho)	1–4	2	
A: VHURENDI (Vhurendi vhu songo vhonwaho)	5	1	
B: NGANEA/FOLUKUḶOO (Mbudziso Ndapfu kana Mbudziso Pfufhi)	6–11	1	
C: DIRAMA (Mbudziso Ndapfu kana Mbudziso Pfufhi)	12–15	1	
<p>*PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, ni tea u vha na vhuṭanzi uri no fhindula mbudziso NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. A ni tei u fhindula mbudziso ndapfu MBILI kana mbudziso pfufhi MBILI.</p>			

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**VHURENDI HO RANDELWAHO**

Fhindulani mbudziso MBILI DZINWE na DZINWE kha NNA dzi tevhelaho.

MBUDZISO YA 1: VHURENDI – MBUDZISO NDAPFU

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni kone u fhindula mbudziso yo vhudziswaho.

MULONDO WA LUFU – WMR Sigwavhulimu

- 1 Mimuya ya vhathu vho felaho tshipfundamuyani tsha Kitwe,
- 2 Sa buluvhutsi la tshikegulu,
- 3 I vhimbila miedzini ya Rhodesia,
- 4 I toda haya hu orotshelaho vhothe vho kundwaho.

- 5 Mukumo mulondoni wa Kitwe,
- 6 Ndi thabelo i si na vhuelo,
- 7 Thabelo ya vhanna vho imaho nga huswi
- 8 U gwa malasha a u dzingadza mimuya yo guguvhalaho.

- 9 Rothe ro denengedzwa nga Tshanda tshi si na vhuelo;
- 10 Tshanda tshi tshidzaho nga u tevhula
- 11 Phangami na tsalamurahu,
- 12 Lwondoni lwa khunyeledzo ya Mulayo.

- 13 Khombo yo ni welaho a i tinywi.
- 14 Ndi u dihanedza ha u begwa,
- 15 Tshine ra lilela a si lufu lwanu,
- 16 Ndi vhutungu na tshengelo ye na i pfa

Murendi u tama vhathu ri tshi divha uri lufu ndi mueni a ri koni u lu langa, tshihulwane ri tea u vha na vhuthu na u pfelana vhutungu sa vhathu.

Nga maipfi a u bva kha a 250 u swika kha a 300, nwalani maanea ni tshi sengulusa ndila ye murendi a shumisa ngayo **ndima/zwitanza** u bvisela khagala **muhumbulo** u re kha likumedzwa li re afho ntha.

[10]

MBUDZISO YA 2: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

RI BVA KULE – NM Musehane

- 1 Mugumoni wa shango la vhushayandivho,
 2 Ro phuphudzika ra vhuya ra tutuwa.
 3 Ro tekateka nalo ri tshi toda ndivho,
 4 Ra thunyuwa lo no ri kovhelela,
 5 Vha tshi vhona ri fhanu,
 6 Ri bva kule ha mashango.
- 7 Henengei vhubvani vhu sa sii muthu,
 8 Ro pikanyedza zwi tshi hata,
 9 Phanda tshedza tsha taidza,
 10 Ra vha na fulufhelo la u swika,
 11 Ra lavhelela zwivhuya ro zwondolola,
 12 Henefho nyawedzo ya vhutshilo ra lindela.
- 13 Muhuyu u tshi sala u tshi anwa mahuyu,
 14 Goni li tshi sala li tshi fhufha malegelegeni,
 15 Makole o vhalo o vhonevho.
 16 Ndi tshifhinga tshi elaho zwothe,
 17 Ni si welewele tshifhinga ni songo divha,
 18 Ngauri zwi bva kule.
- 19 Muthu a tshi sala a tshi pfi vhone,
 20 Shango li tshi dalafhala la tswukuluwa,
 21 Ndi tshifhinga tsha zwothe zwi tshilaho,
 22 Zwothe zwi bva kule,
 23 Vhutshilo hashu ho ralo-vho,
 24 Ni si dipofudze mafo no ruda.

- 2.1 Kha mutaladzi/vese ya 2, murendi o shumisa ipfi 'phuphudzika'. Ndi ifhio thalutshedzo i diswaho nga ili ipfi afho he la shumiswa? (2)
- 2.2 Sedzulusani mitaladzi/vese ya 7 na ya 8: 'Henengei ... zwi tshi hata.'
 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u zwi bvedza nga mitaladzi/vese idzi? (2)
- 2.3 Ndi muhumbulo ufhio une murendi a tama u u bvedza nga ndima/tshitanza tsha 4? (2)
- 2.4 U ya nga mutaladzi/vese ya 16, 'Ndi tshifhinga ... zwothe', sengulusani ndeme ya kushumiselwe kwa figura ya muambo iyo afho he ya shumiswa. (2)
- 2.5 Ni a tendelana na na zwine murendi a khou amba zwone nga mitaladzi/vese dza 19–21?
 'Muthu ... tshilaho' (2)

[10]

MBUDZISO YA 3: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

LO TSHA! – NE Phaswana

- 1 Ndi newa nga nnyi tsanga,
- 2 Tsanga ya u pembelela ndi pembele,
- 3 Ndi pembele bembela la mbofho,
- 4 Mbofho dzo sutukaho dza khathukana,
- 5 Tsanga ndi newa nga nnyi?
- 6 Ndi newa nga nnyi tsanga,
- 7 Tsanga ya u pembelela mbofholowo,
- 8 Mbofholowo ya vhone vha mavu,
- 9 Mavu a lino la Tshipembe ha Afurika,
- 10 Tsanga ndi newa nga nnyi?
- 11 Ndi newa nga nnyi tsanga,
- 12 Tsanga ya u pembelela zwifhetashango,
- 13 Zwifhetashango zwo shandukaho zwifhatashango,
- 14 Zwifhatashango zwo fhataho nga mulalo,
- 15 Tsanga ndi newa nga nnyi?
- 16 Ndi newa nga nnyi tsanga,
- 17 Tsanga ya u pembelela tshitangadzime tsha dzina,
- 18 Tshitangadzime tshe tsha vhangangadzime mulilo,
- 19 Mulilo wa kunda madi u dzima,
- 20 Tsanga ndi newa nga nnyi?
- 21 Ndi newa nga nnyi tsanga,
- 22 Tsanga ya u pembelela gundo,
- 23 Gundo la vhuhali ha tshitalula,
- 24 Tshitalula tsho guguvhadzaho vhutswu,
- 25 Tsanga ndi newa nga nnyi?

- 3.1 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga ndima/tshitanza tsha 1? (2)
- 3.2 Kha mitaladzi/vese dza 18 na 19, murendi o shumisa ipfi 'mulilo'. Ndi ifhio thalutshedzo ine ya diswa nga ipfi ilo afho he la shumiswa? (2)
- 3.3 Ndi ngani murendi o shumisa thekiniki ya u dovhoolola mutaladzi/vese 'Tsanga ndi newa nga nnyi?' mafheloni a ndima/tshitanza tshinwe na tshinwe tshirendoni itshi? (2)
- 3.4 Figara ya muambo yo shumiswaho kha mutaladzi/vese ya 24 i bvukulula vhudipfi vhufhio ha murendi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 3.5 Ni a tendelana na na kuvhonele kwa murendi ku wanalaho kha mitaladzi/vese dza 13 na 14? Tikedzani phindulo yanu. (2)

[10]

MBUDZISO YA 4: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

RAMAREMISA – Z Mutsila

- 1 Nga vha ntshetele nanga Vho-Nyamuofhe
- 2 Ndi yo u lidza tshikona Thononda;
- 3 Ngauri arali zwi zwone zwauri mativha o xa;
- 4 Ramaremisa u yo dzhena Luaname.
- 5 Pa-Haa! Paa-Haa! Haa!
- 6 Ndi lufhalafhala lu lila Tshivhungululu;
- 7 Lu vhidza Vhambedzi dzithavhani.

- 8 Tsho swika hafha Madaliana,
- 9 U dzhena vhukoma Luaname;
- 10 Ahee! Mahwasane u a vhanga;
- 11 Ahee! Mahwasane u a vhanga;
- 12 U ri vhukoma a vhu dzheni Mpuna
- 13 Ligege o beba vhatuka.
- 14 Ko-Kaa! Ko-Kaa! Ko-Kaa!

- 15 Ndi tshigidi tsha Thilivhali
- 16 Migodini ya Gondeni;
- 17 Ni vha litshe Vharonga vha do fhela
- 18 Nga dzinnda mishashani,
- 19 U a i pfa naa Mutulagole?
- 20 I a divhitha Mukumbani;
- 21 Khosi ndi Ramaremisa.

- 4.1 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka-de? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.2 Ndi thekhinikhi-de ya vhurendi yo shumiswaho kha mitaladzi/vese ya 5 na ya 14? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.3 Ndi ifhio ndivho ine murendi a tama u i bvedza nga tshirendo itshi? (2)
- 4.4 Ndi mutevhetsindo-de une wa dzumbululwa nga mitaladzi/vese dza 19–21? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.5 Nga kuvhonele kwanu, ni vhona zwo tea uri vuhosi vhu vhangiwane? Tikedzani phindulo yanu. (2)

[10]**NA**

VHURENDI VHU SONGO VHONWAHO (HA KHOMBEKHOMBE)**MBUDZISO YA 5: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI**

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHELEDE – W Silidi

1	U muthomi wa mirango
2	Iwe mulwa-na-tshika
3	U muvhuthanyi wa mirafho
4	Iwe muvhofhekanyi wa dzitshaka
5	U ita munnanna
6	Iwe muambadza matongo
7	U nea thonifho munna
8	Wa tshenisa midi
9	Wo naka wo vhifha
10	Wo vhifha nga muthu
11	Mudifho wau u a vhavha
12	Lunako lwau a si lwa vhuthu
13	U shandula mbilu-vhuthu ya vha mbilu-tombo
14	U senengedza vhathu ya fhedza yo tswuka
15	Wa nwa mapfura ha sala marambo
16	Wa tekulisa nemudi vhana vha sala vha tshi sika

- 5.1 Talutshedzani uri ndi zwifhio zwine murendi a toda u bvisela khagala nga mutaladzi/vese ya 2. (2)
- 5.2 Ndi ifhio figura ya muambo yo shumiswaho kha tshirendo itshi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 5.3 Pharadokisi yo shumiswaho kha mutaladzi/vese ya 9 i ni disela tshifanyiso-de muhumbuloni? (2)
- 5.4 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a toda u u bveledza nga tshirendo itshi? (2)
- 5.5 Ni a pfela na vhutungu vhana vhane vhokhotsi avho vho vhulahwa nga mulandu wa yone tshelede? Tikedzani muhumbulo wanu. (2)

[10]**THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A:****30**

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKUŁOO

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha nganea kana folukułoo ye na guda FHEDZI.

NGANEA**NANDI NDI SHENGA? – NE Sigogo**

Fhindulani MBUDZISO YA 6 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 7 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 6: NANDI NDI SHENGA? – MBUDZISO NDAPFU

Bugu ya nganea i takadza nga khudano i re hone vhukati ha vhaanewa.

No disendeka nga likumedzwa ili, sengulusani ndila ye muñwali a shumisa ngayo vhaanewa u bvededza khudano nganeani iyi.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 7: NANDI NDI SHENGA? – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tsha mafhungo tshi bvaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA A

'Luvhani, Luvhani, mmbudzeni zwauri ni khou ntshutshedza ngoho.'

'Nne a thi vha shushedzi na luthihi. Ndi ri ndi na minwedzi miraru.'

'Luvhani, inwi mathina no vha ni sa khou nthetshelesa nga misi yothe ndi tshi ri vhanganga vhana vho lingana? Hone zwi itea hani ni tshi khou di thavhiwa tshifhinga tshothe? A zwi konadzei na luthihi, inwi ni a divha uri zwo da hani. Ni do mmbudza, nga khaladzi nga Munangiwa wa mme anga. Nne ndi kha di amba uri vhanganga vhana vho lingana, ndi zwenezwo.'

Vho-Luvhani zwino vha tshi pfa zwine mukalaha wavho vha khou amba, zwa tou vha tsikeledza vhukuma. Linwe line la khou tou vha dina vhukuma ndi la Vho-Madilaga line vha ri vha ambe uri hanihani ngeno vhe musadzi wa vhana vhararu vha songo zwi divha uri vho dihwala. Vho-Luvhani vha khou tou zwi divha uri khuvha afha mudini a hu tsha do dovha ha tandwa li no fukwa. Havha Vho-Madilaga ndi muthu wa u dobedza tsikidzi vhukuma. Havha Vho-Madilaga na mufumakadzi wavho Vho-Luvhani, vha na vhana vhavho vhararu, vhatukana vhavhili na musidzana muthihi onoyo muhulwane.

Nga murahu ha vhege mbili, Vho-Luvhani vho da vha vhudza mukalaha wavho uri khonani yavho Vho-Tshianeone ndi mudzadze vho wana nwana wa vhuṭanu na vhuṭhihi. Hezwi vha tshi tou ralo, Vho-Madilaga vho mbo di dzhia ila khaphu ya tie ye vha vha vha tshi khou nwa ngayo, vha mbo di i posa fhasi ya pwashhekana ngeno tie yo tevhukana henefho fhasi.

20

'Luvhani! Luvhani! Hezwi zwe nda ita heyi khaphu, ndi do zwi ita inwi ni a divha! Ni khou ntsilinga nga zwiambo zwanu. Kani nazwino inwi ni tshi ita thumbu iyi ni khou tou tama zwenezwo zwine zwa khou itwa nga khonani dzanu? Ni a divha, muthu a nga si tende uri ni mugudisi wa vhana tshikoloni lini. Muthu u do zwi tenda hani arali ni tshi balelwa nga u tou ita zwine na amba? Ndi tshi ri 25
vhana vho lingana, inwi ni khou ntendela ngeno ni tshi khou zwi divha uri inwi ni kha di isa phanda. Ni khou nndina ni a divha?'

Ngoho ano maduvha vhutshilo vhu khou dunga vhukuma hafha mudini. Vho-Luvhani vha tshi sedzwa vha vho tou zwondololwa nahone vha tshi khou nyaliwa. 30

[Ndimya ya 1]

- 7.1 Mafhungo e na vhala a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 7.2 Ndi lushaka lufhio lwa khudano lu taniwaho kha mafhungo e na vhala afho nthu? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 7.3 Ndi zwifhio zwi bvaho mafhungoni e na vhala afho nthu zwi sa tangedzei vhutshiloni zwi tshi kwama Vho-Madilaga? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 7.4 Mufhindulano u re vhukati ha Vho-Luvhani na Vho-Madilaga u thusedza hani u anetshela zwa phanda mafhungoni a nganea iyi? (2)
- 7.5 Talutshedzani ndila ye muñwali a bvedza ngayo mathakheni a nganea iyi. (2)
- 7.6 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une muñwali a tama u u bvedza buguni iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 7.7 Ndi zwifhio zwine muñwali a tama u zwi bvedza nga u shumisa Vho-Maambavhanwe sa mubvumbedzwa mafhungoni a nganea iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 7.8 Siangane na fhethuvhupo zwi na thuthuwedzo-de kha kusengiselwe kwa milandu ngei Tshandebvu? (2)
- 7.9 Vho-Madilaga vha fhambana hani na Vho-Luvhani mafhungoni a nganea iyi? (2)
- 7.10 U ya nga kuvhonele kwanu, ni vhona ndila ya kutshilele kwe Vho-Ana vha vha vha vha tshi tshilisa kwone na muta wa muhura wavho Vho-Madilaga kwo tea naa? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno THARU. (3)
- 7.11 Nga mbuno MBILI, talutshedzani uri no vha ni tshi nga itani arali no vha no diwana ni kha nyimele ye Vho-Luvhani vha diwana vhe khayi mafhungoni a nganea iyi. (2)

[25]

ISHA LA MITODZI – NE Phaswana

Fhindulani MBUDZISO YA 8 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 9 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 8: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO NDAPFU

Bugu ya nganea i takadza nga khudano i re hone vhukati ha vhaanewa.

No disendeka nga likumedzwa ili sengulusani ndila ye muñwali a shumisa ngayo vhaanewa u bveledza khudano nganeani iyi.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 9: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B

'Ndi amba Maria, samusi ndi tshi khou ni talutshedza, a hu tshee na muñwe; inwi ni tou ralo na farelela kha onoyu ane a ni dalela vhusiku na masiari. Zwauri iyi ndi mishumo yanga, na inwi naho dzo fara ni a zwi talusa. Tshine tsha khou tou dina, ndi lwone luanakha lune lwa do mela vhukati ha vhushaka hashu. Ndo vha ndi sa funi zwi tshi ralo; fhedzi-ha, a si zwothe zwine zwa bebwa nga mbilu ya muthu zwa vha na vhutshilo ...' Vho-Loshani vha ralo vha mbo dzhenwa hanwani nga Maria. 5

'Zwine vhone vha amba zwi ntomola mbilu. Ngavhe hu si leneli la uri vhone vho no vha na muthu ngei hayani, ho vha hu tshi do vha hu na linwe lifhio; zwino vhe u a sokou disusuvhedza sa vhone mulindini wa mbevha ngeno vhutungu u si na; evhoo, nne kha vha nnditsho ndi kwambatele onoyu wa Tshipate. Ene-vho arali a sokou mangala o wanulusa vhubvo hazwo, ndi do vhuya hayani ndi tshi patula. A thi ri hu pfi wa tamba nga madi e wa munna a tamba ngao hu bebwa tshibebwa tshi fanaho na ene onoyo munna? Naho arali a sa fana nae, hu do di pfi u fana na makhulu-mubeba- musadziwavhane.' 10 15

'Ndi a livhuwa Maria musu ni tshi kona u vhone phanda. Tshinwe tshine tsha khou tou nkula nungo tshothe, ndi uri hangei hayani hu nga kha di bva hu tshi wanala kubebwa samusi ni tshi zwi divha. Zwino musu vhathu vhe kha u lindela ho raloho, ha pfala izwi, na mupfa wa murenzhe namani u sala murahu.'

'Hafhu na nne ndi si khou hana; ndi ri onoyu Aifheli ndi ene mune wa heyi mihwalo. A thi ri na mathomoni azwo ndo di vha totela, nda ri hoyu Aifheli ndi nga si mu litshe ngauri ndi ene we a ri arali ha sa tou vha na tshikhukhuliso, ri do fhedza ro dzula rothe. Nazwino khezwi zwi tshi khou bvelela. Ngavhe ndi thetshesele vhone ndi musu namusi ndi ngafhi, nahone vhone vha so ngo tsha lu vhea hafhano mudini; ngauri na ene hoyu muthannga ndi muthu, u na ndevhe, u na mato.' 20 25

'Afho-vho ni so ngo vhuya na tshuwa tshithu. Na hune ra tanga, ndi do di nga na u ni divha; a thi ni divhi.'

Vhuvhili havho vho ri u fhedza u amba, vha mbo di fhambana vho pfana kha lenelo lithihi.

A hu na we a vha a tshi nga vhuya a hanedza zwauri vhuvhili havho ngavhe vha sa tou luka maano mangafha, vho vha vha si tsha do difhelwa nga vhutshilo na luthihi.

30

[Ndimya ya 1]

- 9.1 Mafhungo e na vhala a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.2 Ndi lushaka lufhio lwa khudano lu taniwaho kha mafhungo e na vhala afho ntha? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.3 Ndi zwifhio zwi bvaho mafhungoni e na vhala afho ntha zwi sa tangedzei vhutshiloni zwi tshi kwama Vho-Loshani? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 9.4 Mufhindulano u re vhukati ha Vho-Loshani na Maria u thusedza hani u anetshela zwa phanda mafhungoni a nganea iyi? (2)
- 9.5 Talutshedzani ndila ye muwali a bvedza ngayo mathakheni a nganea iyi. (2)
- 9.6 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une muwali a tama u u bvedza buguni iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 9.7 Ndi zwifhio zwine muwali a tama u zwi bvedza nga u shumisa Maria sa mubvumbedzwa mafhungoni a nganea iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 9.8 Siangane na fhethuvhupo zwa yunivesithi zwo vha na thuthuwedzo-de kha u funana ha Rotondwa na Musatondwa? (2)
- 9.9 Vho-Loshani vha fhambana hani na Aifheli mafhungoni a nganea iyi? (2)
- 9.10 U ya nga kuvhonele kwanu, ni vhona ndila ya kutshilele kwa Vho-Loshani na Maria zwi tshi kwama mita yavho, ku tshi tangedzea naa? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno THARU. (3)
- 9.11 Nga mbuno MBILI, talutshedzani uri no vha ni tshi nga itani arali no vha no diwana ni kha nyimele ye Maria a diwana e khayi mafhungoni a nganea iyi. (2)

[25]

KANA

FOLUKULO

KHUVHANGANYO YA FOLUKULO – RV Tshikovhi

Fhindulani MBUDZISO YA 10 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 11 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 10: *KHUVHANGANYO YA FOLUKULO – MBUDZISO NDAPFU*

Mañwalwa a sialala a ri tanela vhathu vha ndeme, lutendo na mvelele na ngoho dza vhutshilo nga u angaredza.

Sengulusani vhungoho ha likumedzwa ili, no disendeka nga tsumbo dzi tevhelaho:

TSHIBVELEDZWA TSHA C

'VHO RN MANDELA VHA VHOFHOLOLA AFRIKA TSHIPEMBE'

'Vho Rolihlahla Nelson Mandela vho vha muphuresidennde wa u thoma wa Afrika Tshipembe liswa:

Musi vho ralo u awela murangaphanda avha vho thoma tshikwama tsha Nelson Mandela Children's fund tshine mushumo watsho wa vha wa u thusa vhana vha zwisiwana.'

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA D

'THOVHELA MUTHUHATHONWI RAMMBUDA'

'Iwe muduhulu wa Vele Mutumbukavhathu
Ahee Rammbuda Tshiwangamatembele ahee!'

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 11: KHUVHANGANYO YA FOLUKULOO – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso.

TSHIBVELEDZWA TSHA E**MBILA YO KUNDWA MUTSHILA NGA U RUMELA – RV Tshikovhi**

Salungano! Salungano!

Hu pfi kalekale phukha dzothe dzo vha dzi si na mitshila.

Hezwi zwo dina ngauri dzo vha dzi sa koni u pandela thunzi musu dzi na zwilonda. Hu pfi gwavhavha na mbila ndi musu zwi madelemapfani; zwi tshi somolana zwa hanwani. Thama idzi dzothe dzo vha dzi tshi dzula fhasi ha matombo. Liniwe duvha dza langana uri kha ri tou ita madiso a u ya u toda zwiliwa. Ha tendelaniwa uri hu do thoma mbila nga lenelo li tevhelaho. 5

Hu pfi nga duvha li tevhelaho mbila ya vuwa i tshi khou dzida i tshi ri khuvha a thi pfiwi; ndi a lovha. Ya humbela khonani yayo gwavhavha uri kha i ye u tunda. Hu pfi musu gwavhavha o ya u tunda ndi musu mbila i tshi bva ya ora duvha i tshi khou dibatela na mabuvhi i tshi endela u la. Gwavhavha naho mafhungo aya lo a pfa a lo ngo ri tshithu nga hao. 10

Hu pfi liniwe duvha ha rambiwa tshivhidzo tshi si na tsaleli. Phukha dzothe dza khunyelela musanda nga nda ha vhombila vha no divha uri vha na muimeleli. Ngei musanda ho dzinginywa la uri vhunga phukha dzi tshi khou lila nga u shaya mitshila na u ralo u tambula nga magufha, ndi khwine hu wanale phukha ine ya do thusa kha u bvisa magufha, kha phukha dzothe; hu si na tshikhetho na vhukolikoli. 15

Randevhe a vhudzisa uri arali iyo phukha ya vhonala i tshi khou shuma i si na tshikhetho na vhukolikoli i do livhuwiwa nga mini? 20

Phindulo ya vhuya i tshi ri phukha yeneyo ya u shaya tshikhetho na vhukolikoli i do dzhia wonoyo mushumo wa u lisa na u bvisa magufha na musu phukha dzo no wana mitshila. Hone i songo lavhelela u gonya ha mbuelo vhunga mushumo u wayo.

Musanda vho zwa la uri phukha i no toda i fanela u vha i na vhudele nahone i si na magufha. I vhe i na muvhala u vhonehalo nahone u fanaho na wa lushaka lwa hayo. 25

Zwo dzhiela phukha nnzhi tshifhinga u divha uri phukha iyo i nga vha i ifhio. Musu dzi kha di vha dzo hanganea nga u ralo Randevhe a tuwa o tou livha mutshena a ri: 'Takuwani ni dzhie mushumo wanu ni litshe u tolou ri vhulahisa ndala.' Randevhe o mbo di newa vhukoma na zwenezwo ha pfi u divha vhalanda vhawe. Matshena ndi tshinoni tshitshena tshi no tshimbila na kholomo tshi tshi bvisa magufha. Dzi sa athu balangana dzo vhudzwa u pfi dzi vhuye musanda nga vhege i tevhelaho mitshila i do vha yo vhuya nga mirole. Musu dzo lindela mitshila yadzo matshena o vha a tshi khou ita mushumo wawe a si na tshikhetho na vhukolikoli. Muthada yo sala i tshi khou ora duvha ngeno i tshi khou komolela u vhuya ha gwavhavha. 30 35

[Masiatari a 113–114]

- 11.1 N^eani lushaka lwa lungano lwe na vhala afho n^tha, ni dovhe ni n^ee thikhedzo ya uri ndi ngani ni tshi ralo. (2)
- 11.2 Arali no sedza mutaladzi wa 1, 'Salungano! Salungano!' muanetsheli u khou tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 11.3 Ndi ufhio murero une wa vha na vhushaka na thoho ya lungano ulu? (1)
- 11.4 Kutshilele kwa mbila kwo thusedza hani u anetshela zwa phanda kha mafhungo a lungano ulwu? Talutshedzani. (3)
- 11.5 Muanetsheli u tama ri tshi guda mini nga lungano ulwu? (2)
- 11.6 Ni vhona vhaanewa vha tevhelaho vho imela vhathu-de kha vhutshilo ha duvha linwe na linwe?
- 11.6.1 Gwavhavha (1)
- 11.6.2 Mbila (1)
- 11.6.3 Randevhe (1)
- 11.7 Arali o vha e inwi mbila, no vha ni tshi do itani u bva kha dandetande ili? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno MBILI. (2)

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA F: VHURENDI HA SIALALA (TSHIKHODO)

VHALAUDZI VHA LWAMONDO – TZ Ramaliba

- 1 Ahee Lwamondo la Matshele na mbado ahee!
 2 Ndi ene Nelwamondo! Maboho wa lithavha
 3 Matshele Rambofheni ni mbofhe nga lwa khongoni
 4 Ngauri lwa kholomo ndi a dyambula
 5 Makambe ndi la makhadzi Nyakhulukadzi
 6 Khuhukadzi a i imbi mutsho
 7 Mutsho u imbiwa nga ya nduna
- 8 Naa ni a mpfa naa iwe Vhalembethu
 9 Ndi a gonya thavha ndi ya u suma kha lone pfe
 10 Pfeni lihulwane Nemungadi
 11 Line le li tshi yo nwa madi
 12 La ri ndi nwa madi nkho
 13 Mbadoo! Mbadoo!
 14 Ahee vha Lwamondo la Matshele na mbado ahee!

15 Ndi vha khekhekhe!
 16 Thi remi nga ya muniwe, ndi rema nga yanga mbado
 17 Matshele ha tsha nga kale musi a tshi thuba dza Vhuromu.
 18 Vhoiwe ni Vhalaudzi vha Lwamondo
 19 Vhoiwe vhafhati vha Venda
 20 No vha no farana na dzithovhele dza Venda
 21 Ri sa hangwi Thovhela Mailausumbwa wa lothe
 22 Ene Tshivhase mulilo dugudugu

23 Vhanzhi vha da nga u ora.
 24 Ni tshi shumela tshitshavha sialalani na mveleleni
 25 Mishumo ya zheka
 26 Ndala ya panulula
 27 Ahee Nemungadi ahee!

[Siatari la 137]

- 11.8 Nani thalutshedzo ya ipfi 'dyambula' sa zwe la shumisiswa zwone kha mutaladzi/vese ya 4. Sumbedzani na ndeme ya alo afho he la shumiswa. (2)
- 11.9 Kha mitaladzi/vese ya 6 na ya 7, hu na murero. Zwino inwi u nwaleni nga ndila yoneyone, ni dovhe ni nee na thalutshedzo yawo. (2)
- 11.10 U khodwa nga u rali ha 'Thovhela Tshivhase' nga vhalanda vhawe zwi tana hani vhangaphanda ha iyi khosi? Talutshedzani. (2)
- 11.11 Ndi ufho muhumbulo muhulwane u bvedzwaho nga tshikhodo itshi zwi tshi kwama sialala ya lushaka lwa Vhalaudzi vha Lwamondo? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 11.12 Ni a tendelana na na kuhumbulele kwa murendi kwo bvedzwaho nga mutaladzi/vese ya 9 zwi tshi yelana na mvelele ya Tshivenda?
 'Ndi a ... pfene'
 Tikedzani phindulo yanu. (2)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha dirama ye na guda FHEDZI.

U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – IP Demana

Fhindulani MBUDZISO YA 12 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 13 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 12: U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO NDAPFU

Mafhungo a bugu ya dirama a tea u anana na mudzedze wa tshifhinga.

Sumbedzani uri mudzedze wa tshifhinga wo vha na thuthuwedzo-de kha kutshilele kwa Vho-Marita buguni iyi.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 13: U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA G

VHO-NEFEFE:	Hee inwi Marita; naa onoyu niwana wanu ane ni khou di zwi vhona uri o no di tou vha muthu a si na vhukono, na di tenda a tshi vhuya vhusiku ni khou itelani? Ndi amba ngauri na vhege yo fhelaho ndo di mu toda nda wana a siho; fhedzi inwi no di tou ima murandoni wa u kuudzela.	5
VHO-MARITA:	Vhone khotsi a Mashudu, kha vha tou ri vha na maiwe e vha pfa madzuloni a u do tolou mona-mona. Ndi amba ngauri divha liwe na liwe niwana a vhuya-vho a tou nda kwata ndi luimbo. U do tou vha niwana-de a sa tamba? Arali vha tshi kona kha vha tou mu hunga khamusi ndi hone a tshi do pfa.	10
VHO-NEFEFE:	Nne u ni eletshedza nga hei ndila mathina a si nndwa lini. Hu di nga na tshe nda pfa-vho a hu na. Fhedzi ndila ine hoyu Mashudu a tshilisa yone haano maduvha a i mpfushi lini. Idzonu vhona, ndi tshifhinga-de zwino? A si awara ya sumbe zwino? U ngafhi?	15
VHO-MARITA:	Izwo a vha koni u vhudzisa nne lini. Hufha ene mune a tshi do vhuya? U do vha talutshedza hune a bva hone. Hone-vho u hanya ndi u vhona. (Vha a sea)	

VHO-NEFEFE:	(Vho no sinyuwa) Ni nga ni vho toḁou fhambana na muya wanga hezwino. Hu khou seisa mini kha zwine nda khou amba? Ni fanela u kala maipfi aṅu musi ni tshi khou amba na nṅe. Tshifhinga tshoṅhe ndi tshi ri ndi fhate, inwi ni wa u thutha (Vha a lidza tsanwa). A thi divhi uri ni khou ri ndi ite mini lini?	20
VHO-MARITA:	Kha vha ite tshinwe na tshinwe tshine vha funa khotsi a Mashudu. Nṅe a thi divhi uri ndi nga ita mini tshine tshi nga vha takadza lini!	25
VHO-NEFEFE:	Hezwi u tshi vhona ndo u vhidza na mme hafhano iwe Khwathisani, ndi nṅambo wa haala mafhungo a mulovha. Khamusi arali ri tshi khou tou amba zwavhuḁi ro dzula ri nga wana ndila ya u thasulula thaidzo hei, kani-ha ndi khou khakha Marita. Ndi ralo ngauri itali u khakha hu sa pfali. (Vho-Nefefe vha ralo vhe riwethu)	30
VHO-MARITA:	A vha khou khakha lini, fhedzi zwe vha rwisa zwone nṅwana mulovha a zwo ngo ntakadza lini. Nṅwana wa musidzana ha fani na wa mutukana Vho-Nefefe. U tana u na mazwimbisa nṅwananga, ngoho ndi tshi khou amba zwino o zwimba o tou vhi! Ndi amba na u vuwa ha koni lini nṅwana.	35
VHO-NEFEFE:	(Vha tshi sumba u vhaisala) Zwauri ndo mu rwa nda toḁou fhira ho teaho ndo zwi vhona. Ndi uri ndo tavhanya u ḁalwelwa. Fhedzi-ha arali o vhaisala lwo kalulaho ndi ḁo vhona uri ndi bva hani. Tshine na funa u tshi sedzesesa Marita ndi tsha uri nṅwana hoyu ni khou mu litshedzela. Ni nga vha ni sa khou zwi vhona uri a ni khou mu tahulela lini. Arali nda ri ni khou mu dzhenisela vhuri ndi nga vha ndi sa khakhi lini. Nga u vhona hanga u vho tou dilanga hoyu nṅwana waṅu.	40 45

[Luta 1, Bono 1]

- 13.1 Vho-Marita vho olwa nga ndila-de mafhungoni e na vhala afho nṅha? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 13.2 Mafhungo e na vhala a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 13.3 Khudano vhukati ha Vho-Nefefe na Vho-Marita i khou vhangwa nga mini afho mafhungoni e na vhala? (2)
- 13.4 Mafhungo e na vhala afho nṅha a na vhushaka-de na magumo a iyi dirama? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 13.5 Talutshedzani aironi ya dirama ye muniwali a i tana nga kha Vho-Nefefe mafhungoni e na vhala. (2)

- 13.6 Ndi ufho mulaedza une muḽwali vha tama u u rumela nga vhuḽifari ha Vho-Marita buguni iyi? Tikedzani phindulo yaḽu. (3)
- 13.7 Mafhungo e na vhalo a bvukulula hani vhuḽipfi ha Vho-Nefefe? Tikedzani phindulo yaḽu. (2)
- 13.8 Vhalani mutaladzi, (*Vha a lidza tsaniwa*) (mutaladzi wa 23). Ndi tshini tshine muḽwali vha tama u tshi bveledza nga u shumisa iyo ndango ya tshiteidzhi? (2)
- 13.9 Siangane na fhethuvhupo zwi na thuthuwedzo-de kha kutshilele kwa Mashudu? Tikedzani phindulo yaḽu. (3)
- 13.10 U ya nga kuvhonele kwanu, ni vhona zwe Tsaniwani a ita kha Mashudu zwo tea naa? Tikedzani phindulo yaḽu nga mbuno THARU. (3)
- 13.11 Ni a pfela vhuḽungu Heleni kha zwe a tangana nazwo buguni iyi? Tikedzani phindulo yaḽu nga mbuno MBILI. (2)

[25]

TSHILWAVHUSIKU – TT Mudau

Fhindulani MBUDZISO YA 14 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 15 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 14: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO NDAPFU

Mafhungo a bugu ya dirama a tea u anana na mudzedze wa tshifhinga.

No disendeka nga likumedzwa ili, sumbedzani uri mudzedze wa tshifhinga wo vha na thuthuwedzo-de kha kutshilele kwa Thovhele Tshilwavhusiku.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 15: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA H

VHO-TSHILWAVHUSIKU: *(U amba e ethe.)* U hanya ndi u vhona madzanga. Ngavhe vhadzimu vha tshi nga zwi kona vha nea vhaduhulu vhanga dzunde line ngalo, thumbu matshelo vha do fusha; u bva afho ndi kone u phetha ndaela ye vhokhotsi anga vha nnyetulela yone. Ndi kone ha u tangana na maḍi a Litshovhu, ndi vhe maḍi, ndi elele u guma thangananyi yawo na mulambo wa Thuvhalalwe. Ndi elele ndi gume tshisimani tshawo Phawe.

Kana ndi shanduke thavha; ndi pfi Swongozwi, ndi pfi La ndou, ndi pfi Marengwa kana Magoni yo dzibaho.

(Hu dzhena Mukoma, vhadinda na vhanwe. Vha dala fhasi phanda ha khosi.)

MUKOMA: *(O dala fhasi.)* Mune wa vhothe mune wa shango Ravhuhali! Maila u sumbwa! Tshidada! Dambatshekwa li na segere! Mavu! Kholomo! Thindi ndi a midza Muhali ndi kundwa nga shambo!

VHO-TSHILWAVHUSIKU: Khezwi ni tshi tou nga no tanganya maḍo na ndau. Ho pwashea'ni?

MUKOMA: Ndau a hu na mune wanga. Ndi, ndi, ndi ... , hu tou nga ..., ha, Muhali, ha, Muhali.

VHO-TSHILWAVHUSIKU:	Ni songo fhirelelwa nga mare ni tshi amba. Muhali nazwino ndi nne uno. Bulani Mukoma wanga ndevhe dzanga dzo lindela mutevhetsindo wa ipfi lanu.	25
MUKOMA:	Khakhamela! Mune wa vhothe! Gulu mune wanga. Yo ponyakisa muya wanga. A thi divhi uri ndo ponya nga ndila-de. Muhali vho vha vha tshi do tou kumba zwitumbu fhedzi. Hu tou nga ndo tshinya nge nda sa bve na tshitangu na pfumo langa. Thundu yo vha i tshi do ndivha Muhali. Mboloma!	30
VHO-TSHILWAVHUSIKU:	(U fara Mukoma tshanda.) Takuwai nazwino u yo tutula pfumo lau; tsilu ndiwe! Ni matsilu nothe. Mmbudzeni; vha ri mini matarelwa-madyavhathu? Zwivhungu zwenezwi!	35
MUKOMA:	Mune wanga. Mavemu a ri shango a si la muthu ndi la Nwali. Ane a pfa tshanda tshi tshi fula nga bevele khagala vhanna ri pfane maanda.	40
VHO-TSHILWAVHUSIKU:	Ahaa! U songo tsha isa phanda. Tavhanyani nothe ni tsiruwe phanda hanga ndi sa athu u ni milisa tshivhindi. Magoswi enea. (Vha a bva.)	

[Luta 3, Bono V]

- 15.1 Mukoma o olwa nga ndila-de mafhungoni e na vhala afho nthā? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 15.2 Mafhungo e na vhala a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 15.3 Phambano vhukati ha Tshilwavhusiku na mukoma i khou vhangwa nga mini afho mafhungoni e na vhala? (2)
- 15.4 Mafhungo e na vhala afho nthā a na vhushaka-de na magumo a iyi dirama? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 15.5 Talutshedzani aironi ya dirama ye muñwali a i tana nga kha maforotereke buguni iyi. (2)
- 15.6 Ndi ufhio mulaedza une muñwali vha tama u u rumela nga vhudifari ha maforotereke buguni iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 15.7 Mafhungo e na vhala a bvukulula hani vhudipfi ha Thovhele Tshilwavhusiku? Tikedzani phindulo yanu. (2)

- 15.8 Vhalani mutaladzi wa 15: (*O dala fhasi*). Ndi tshini tshine muṅwali vha tama u tshi bveledza nga u shumisa iyo ndango ya tshiteidzhi? (2)
- 15.9 Siangane na fhethuvhupo zwi na thuthuwedzo-de kha kutshilele kwa Thovhele Tshilwavhusiku? Tikedzani phindulo yaṅu. (3)
- 15.10 U ya nga kuvhonele kwanu, ni vhona zwe maforotereke a ita kha ṅwana wa khaladzi ya Vho-Lumbule zwo tea naa? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno THARU. (3)
- 15.11 Ni a pfela vhutungu Vho-Nyaphophi kha zwe vha vhulahelwa ṅwana wavho Mphelekedzeni? (2)
- [25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 25
MARAGAGUTE: 80